

บทที่ 5

กระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด ซึ่งในบทนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับดัชนีและสิ่งที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่อง การประกอบอาชีพของชาวประมงบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด โดยทำการศึกษาด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และทำการประมวลผลเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราดดังนี้

1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพของชาวประมง
 - 1.1 ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต
 - 1.2 แรงผลักดันจากตัวผู้นำชุมชน
 - 1.3 แรงผลักดันจากหน่วยงานภาครัฐ
 - 1.4 ความต้องของตลาด
2. แหล่งการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้
 - 2.1 สถาบันการศึกษา
 - 2.2 การเรียนรู้ในวิถีชีวิต
 - 2.2.1 ครอบครัว
 - 2.2.2 ศาสนา
 - 2.2.3 การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชน
 - 2.2.4 เรียนรู้ด้วยตนเอง
 - 2.3 สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวก
3. ลักษณะการปรับตัวของชุมชนท่าตะเภาที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้
4. วิธีการเรียนรู้
5. ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้
 - 5.1 การรับรู้และตระหนักในปัญหา
 - 5.2 การคิดวิเคราะห์ปัญหา
 - 5.3 การดำเนินการแก้ไขปัญหา
 - 5.4 การประเมินการแก้ไขปัญหา

ปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพของชาวประมง

จากวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยที่ต้องการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในประเด็นของปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการเกิดกระบวนการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตามย่อมมีปัจจัยพื้นฐานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาจากการศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภา เป็นอีกหนึ่งที่มีความต้องการปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็น แหล่งที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากิน สิ่งอุปโภคบริโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกตามยุคสมัย โดยในอดีตนั้นชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาศัยธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กันในชุมชนเป็นระบบเครือญาติเดียวกันทั้งชุมชน การประกอบอาชีพก็เป็นแบบเพื่อยังชีพ ซึ่งก็คืออาชีพทำนาและอาชีพประมง ดังนั้นการดำรงชีวิตเช่นในสมัยอดีต จึงเป็นการดำรงชีวิตที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีธรรมชาติ เพื่อแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้ ซึ่งมีความแตกต่างจากสังคมในปัจจุบันอย่างเป็นชัดเจน โดยในปัจจุบันนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านหรือชาวประมงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติก็ลดน้อยลง มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาชีพ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจภายนอกชุมชน ส่งผลให้เกิดการขายที่ดินและมีบุคคลภายนอกย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ทำให้พื้นที่ในการทำเกษตรลดลง ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำต่าง ๆ ก็ลดลง อันเนื่องจากการนำเอาเทคโนโลยีและสารเคมีที่ใช้ในด้านเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตเข้ามาใช้ ทำให้ชาวประมงในชุมชนมีการแสวงหาความรู้ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเพื่อความอยู่รอดของชีวิตและครอบครัว แต่ทั้งนี้การเรียนรู้ดังกล่าวต้องมีพื้นฐานมาจากความรู้และประสบการณ์ที่เคยมีมาในอดีต ดังนั้นในปัจจุบันชาวประมงมีการเปลี่ยนแปลงจากการทำประมงแบบพื้นบ้านมาเป็นการเลี้ยง กุ้ง ปลา ปู ในกระชัง อันเป็นการต่อยอดการเรียนรู้จากความรู้เดิมและประสบการณ์เดิมของชาวประมงที่เคยมีมา อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยพื้นฐานประการหนึ่งของชุมชนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้คือความต้องการที่จะดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความอยู่ดี กินดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้

“เมื่อก่อนหาอยู่หากินแต่พอใช้ในครอบครัว แต่เดี๋ยวนี้ต้องหากมากกว่าเก่าไหนจะค่าลูกเรียน หากินอยู่ในบ้าน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ขึ้นหาปลาแบบเก่า ๆ ก็ไม่พอ กินนะซิ”

(ชาวประมง อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

“แต่ก่อนทำมาแล้วก็ออกหาปลาหาปูมากิน
เหลือก็ขายหรือให้เพื่อนบ้าน แต่ตอนประมาณซัก 18 ปี
ก่อนก็เริ่มหันมาเลี้ยงกุ้งในบ่อแทนการทำนา ได้เงินเยอะ
เนี่ยรถกระบะคันนั้น ก็ซื้อได้เพราะขายกุ้งเชียวละ”

(ชาวประมง อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

2. แรงผลักดันจากตัวผู้นำชุมชน

แรงผลักดันจากตัวผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงขึ้นมา โดยผู้นำชุมชนนี้รวมถึงผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการที่ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้นำเหล่านี้จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ดังนั้นจึงพบว่าเมื่อผู้นำในชุมชนมีแนวคิดหรือริเริ่มทำกิจกรรมหรือประกอบอาชีพประมงแบบใดแล้วประสบความสำเร็จ จะเป็นแรงผลักดันให้ชาวประมงหรือชาวบ้านเลียนแบบหรือเลือกจะประกอบอาชีพนั้น ๆ ดังเช่นในช่วงปี 2525 – 2536 ชุมชนบ้านท่าตะเภาได้มีการขุดบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีคนในหมู่บ้านขุดบ่อเลี้ยงกุ้งและทำกำไรให้มากมายมหาศาล อีกทั้งผู้ที่ริเริ่มขุดบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นรายแรก ๆ ของหมู่บ้านหันมาเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อกุ้งไปขายต่อที่ตลาด และเป็นผู้แนะนำส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านหันมาขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง ทำให้เกิดมีนาุ้งในชุมชนบ้านตะเภาโดยประมาณ 25 – 30 บ่อ แต่ต่อมาพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านได้เกิดเสียชีวิตโดยการถูกยิงตายด้วยเรื่องแย่งกันรับซื้อกุ้งตัดหน้ากัน เป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องหันไปพึ่งพาพ่อค้าคนกลางคนใหม่ซึ่งเป็นคนในตลาดแทน และต่อมาราคากุ้งเกิดตกต่ำ ทั้งราคาสัตว์น้ำของจังหวัดตราดสู่ราคาสัตว์น้ำที่จังหวัดฉะเชิงเทราไม่ได้เพราะค่าขนส่งที่สูงกว่าและใกล้กับกรุงเทพมากกว่าจังหวัดตราด ตัวเกษตรกรชาวประมงเองก็ไม่ว่าจะอย่างไรเพราะลงทุนไปแล้วบางรายหมดตัว ทั้งที่ทำกินหนี้หนี้ยิ่งไปอยู่ที่อื่นเลยก็มี

“เมื่อก่อนตอนนายอูเริ่มทำนาุ้งคนแรก ๆ
ของหมู่บ้าน ตอนนั้น ในหมู่บ้านยังไม่มีบ่อขุดบ่อเลย
แต่ไอ้อูมันทำแล้วมันรวย คนก็แห่ทำตาม มันเลย
เปลี่ยนจากคนเลี้ยงเป็นรับซื้อ ตอนนั้นไม่มีก็ไปติดกับ
ไอ้อูก่อน ค่าอาหารกุ้ง มันให้ติดไว้ก่อน พอขายกุ้งได้ก็
หักกัน จนมันตาย เพราะไปแย่งซื้อกุ้งแข่งกับคนใน
ตลาด พอมันตายชาวบ้านก็ต้องไปขายเองหรือไม่ก็ขาย
ให้พ่อค้าในตลาดแทน”

(ชาวประมง อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์)

“ที่ฉันแย่งอยู่ทุกวันนี้ก็ตอนที่ราคากุ้งมันตก
ฉันเพิ่งลงทุนเปิดบ่อใหม่อีก 1 บ่อ แต่กุ้งมันราคาตก
ไอ้คนขายในตลาดก็ คัดแต่กุ้งตัวใหญ่แต่ให้ราคาเท่ากุ้ง
ขนาดกลาง จะขายให้คนอื่น ก็คิดว่าไปติดค่าอาหารกุ้ง
กับพันธุ์กุ้งกับมัน ตอนนั้นขายให้ใครก็ไม่ได้ราคา
ขนาดลงทุนไปขายที่ ระยะเวลาอยู่กับเมืองชลยังแทบไม่ได้ทุน
เลย”

(ชาวประมง อายุ 51 ปี, สัมภาษณ์)

เมื่อราคาสัตว์น้ำตกต่ำ ผู้นำชุมชนได้เข้าหารือกับทางเจ้าอาวาสและได้นำโครงการ
แปรรูปสัตว์น้ำเข้ามาช่วยเหลือเบื้องต้น โดยให้จัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำบริเวณศาลาหมู่บ้าน และ
จัดหาแหล่งรับซื้อ โดยในช่วงแรกจัดให้กลุ่มแม่บ้านชาวประมงออกไปตั้งร้านขายในบริเวณหน้า
ตลาด ทำให้ชาวประมงยังสามารถประกอบอาชีพต่อไปได้

3. แรงผลักดันจากหน่วยงานภาครัฐ

เนื่องจากชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ ดังนั้น
จำเป็นต้องมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในลักษณะ
ชุมชนขอความช่วยเหลือขึ้นไปหรือทางภาครัฐให้ความช่วยเหลือลงมา กิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่
จะเป็นกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ดังอย่างเช่น หน่วยงานของรัฐที่มา
ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพและอาชีพเสริม การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและ
สิ่งแวดล้อมตัวอย่างเช่น หน่วยงานภาครัฐได้มีการส่งเสริมให้ทำปะการังเทียมเพื่อเป็นที่ยู่ออาศัย
และเพาะพันธุ์และวางไปช่วยให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มปริมาณมากขึ้นจากเดิม เนื่องจากเมื่อก่อนมี
เรือขวนรุมมาทำร้ายปะการังจนเสียระบบนิเวศไปมากปริมาณสัตว์น้ำลดลงมากแต่เมื่อมีแรงผลักดัน
จากภาครัฐให้ทำปะการังเทียมรวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำและธรรมชาติ ทำ
ให้ชาวบ้านท่าตะเภามีความรู้และความเข้าใจซึ่งจากเดิมมีแต่ไปหาแต่ไม่เคยดูแล หาได้มากใช้มาก
หาได้น้อยก็บ่นโทษดินฟ้าอากาศโดยไม่เคยรู้มาก่อนว่าที่สิ่งเป็นฝีมือมนุษย์ด้วยกันเองที่ทำลาย
และบางคนในหมู่บ้านก็มีส่วนร่วมทำร้ายทรัพยากร โดยไม่รู้ตัว เมื่อชาวบ้านท่าตะเภาได้รับความรู้
ในการใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แล้ว เป็นผลให้ชาวประมงพื้นบ้านในบริเวณป่าชายเลนรวมถึง
ชาวประมงบ้านท่าตะเภาสามารถจับสัตว์น้ำมาขายเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง ผล
จากการประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ชาวประมงเกิดกระบวนการเรียนรู้
ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต

“ตั้งแต่ป้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็พยายามให้ความรู้กับลูกบ้านทั้งเรื่องที่ทำไปอบรม หรือเขาส่งลงมา ก็พยายามชี้แจง และจัดประชุมกันมาตลอด เช่นตอนที่กรมประมงต้องการคนเข้าร่วมจัดทำปะการังเทียม ป้าก็จัดประชุมแล้วก็คัดเลือกคนในชุมชนให้ไปอบรม แล้วนำมาขยายผลต่อกับลูกบ้านต่อ”

(ผู้นำชุมชน อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

“เมื่อก่อนออกไปหาปลาในคลองหาไม่ค่อยได้ ขนาดออกไปหาตั้งแต่ตี 4 วางลอบดักปูไว้ แล้วก็ออกเรือไปหาปลากลับมายังไม่ได้ชักตัวเลย ตอนนั้นก็คิดว่าเกิดจากฝนตกไม่ตรงฤดู หน้าหนาวก็ช้ากว่ากำหนด ถึงหน้าหนาวก็ไม่หนาวถึงหน้าฝนก็ไม่ตกคิดว่าดินฟ้าอากาศคงเปลี่ยนไปเอง”

(ชาวประมง อายุ 55 ปี, สัมภาษณ์)

“กรมประมงกับผู้ใหญ่เขาชวนให้มาทดลองเลี้ยงปลาในกระชัง ตอนนั้นไม่มีรายได้ อยากรู้เลยไปทำกับเขา ก็ดีนะผลกำไรพอแบ่งมาก็พอเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

แหล่งการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้

ในชุมชนหมู่บ้านท่าตะเภามีแหล่งการเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชนอย่างมากมายและหลายลักษณะ ทั้งในลักษณะปัจเจกบุคคลหรือในลักษณะองค์กรทางสังคมหรือในลักษณะสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นปัจเจกบุคคลเช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา เพื่อน ครู เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติได้แก่ ลำคลอง ต้นไม้ พืช สัตว์ เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นเช่น การใช้ประโยชน์จากพื้นดินและพื้นที่ลำคลองในรูปแบบต่าง ๆ กันทั้งในรูปแบบการทำนาข้าว การเลี้ยงปลาในลำคลอง การทำสวนผลไม้ เป็นต้น โดยแหล่งของการเรียนรู้เหล่านี้ต่างก็เป็นแหล่งเรียนรู้พื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

1. สถาบันการศึกษา

การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนเป็นการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากที่รัฐได้เข้ามาควบคุมระบบในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ โดยทำการจัดระบบการศึกษาที่ปรากฏออกมาลักษณะที่เป็นหลักสูตรใน 3 ระดับอย่างต่อเนื่อง คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งในส่วนของหมู่บ้านท่าตะเกียบมีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน 1 ระดับคือระดับประถมศึกษา เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ในการอ่านออกเขียนได้ และมีการส่งบุตรหลานของตนให้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าตนเอง เพราะคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงมีกิจกรรมร่วมมือกับทางโรงเรียนอยู่เสมอ เช่น การเชิญผู้ที่มีประสบการณ์ในชุมชน (หมอดิน) มาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับเด็กนักเรียน และบางครั้งก็มีการนำเด็กนักเรียนออกไปเรียนภาคปฏิบัติในชุมชน เช่นการนำนักเรียนไปศึกษาดูงานด้านอาชีพการเลี้ยงปลาเก๋า การเลี้ยงปูดำ เป็นต้น

“ผมให้ลูกสาวเรียนตั้งเทคนิคนะ ปีน้ามันก็จบแล้ว เหลือแต่มันคนเล็กมันไม่เอาอะไรเลย ผมเลยให้มันเรียนที่โรงเรียนวัด ขอให้อ่านออกเขียนได้ก็ดีใจแล้ว”

(ชาวประมง อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์)

“อาตมาให้ครูที่โรงเรียนพาเด็ก ๆ ไปดูชาวบ้านเขาเลี้ยงปลาเลี้ยงปู เด็กได้ความรู้และประสบการณ์มากมาย ได้ลงมือปฏิบัติจริง และเน้นให้เด็ก ๆ รักษารรรมชาติที่เราอยู่อย่างถูกต้อง”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ดังนั้นสถาบันทางการศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชนซึ่งถือได้ว่าโรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างซึ่งกันและกัน

2. การเรียนรู้ในวิถีชีวิต

เป็นการเรียนรู้จากระบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่มีหลักสูตรหรือระเบียบแบบแผนแน่นอนตายตัว เป็นการศึกษาในชีวิตจริงที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการดำรงชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสอนกันเองในครอบครัว เครือญาติ ในลักษณะของพ่อแม่สอนลูกหลาน สามีสอนภรรยา พี่สอนน้อง เพื่อนสอน

เพื่อนเป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นการเรียนรู้ซึ่งมีพื้นฐานมาจากครอบครัวและขยายมายังชุมชนที่อาศัยอยู่โดยบางครั้งอาจปรากฏออกมาในรูปของการพยายามพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้จากการอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์หรือการสังเกตจากประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น การเรียนรู้ในวิถีชีวิตจึงเป็นการเรียนรู้จากสภาพการณ์และเงื่อนไขรอบตัวตลอดจนเรียนรู้ได้อย่างอิสระจากที่ต่างๆ โดยไม่จำกัดด้วย เวลา สถานที่ เป็นการเรียนรู้ตามความต้องการที่ตรงกับความสนใจ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้ได้จากทุกแหล่ง เรียนรู้ได้ตลอดเวลา เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังเป็นการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่มีการส่งต่อถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนและนำมาดัดแปลง ประยุกต์ ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนและวิถีชีวิตชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมโลก ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าตะเภา มีแหล่งของการเรียนรู้หลายๆ แหล่ง ซึ่งแต่ละแหล่งการเรียนรู้ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

ครอบครัว

เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่จำแนกตามลักษณะการเรียนรู้ในวิถีชีวิต โดยเป็นแหล่งการเรียนรู้พื้นฐานที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ทักษะความชำนาญ และประสบการณ์รวมทั้งเป็นแหล่งของการหล่อหลอมบุคลิกภาพให้แก่สมาชิกใหม่ในชุมชนนอกจากนั้นครอบครัวยังถือได้ว่าเป็นสถานศึกษาแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการแก่สมาชิกในชุมชน และยังคงทำหน้าที่นี้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้งชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน จนสามารถกล่าวได้ว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้โดยเฉพาะการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะพัฒนาเป็นทักษะและความชำนาญและกลายเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในชุมชน โดยมีพ่อแม่เป็นครูผู้ถ่ายทอดและผู้สั่งสอน มีบุตรหลานเป็นผู้เรียนและผู้รับการถ่ายทอด โดยพ่อแม่จะทำการถ่ายทอดประสบการณ์และฝึกฝนจนบุตรหลานเกิดความชำนาญ ทั้งนี้อาจมีการปรับปรุงหรือประยุกต์ความรู้ที่ถ่ายทอดนั้นให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและยุคสมัย การเรียนรู้ของสมาชิกจากครอบครัวดังกล่าวนี้จะเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีช่วงเวลา ไม่มีเนื้อหาที่แน่นอน ไม่มีหลักสูตร แต่เป็นการเรียนรู้ตลอดเวลาที่ให้กับสมาชิกในครอบครัว เป็นการเรียนรู้ในทุก ๆ เรื่องที่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสมาชิก โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในอนาคต

ในการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่ได้รับจากครอบครัวนั้นถือได้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่สืบทอดและสร้างสรรค์วิถีชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตามความรู้ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสืบทอดประสบการณ์นั้นต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าความรู้

หลายอย่างที่สูญหายไป และในขณะเดียวกันก็มีความรู้หลายๆ อย่างที่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สามารถถ่ายทอดออกมาด้วยปากต่อ ๆ ปากกันไป เช่น ความรู้ในเรื่องการประดิษฐ์ที่ดัดปลาแบบต่าง ๆ ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานแห่งแรกของชุมชนที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนในอนาคต ในบางครั้งการเรียนรู้ในหลาย ๆ เรื่องเกิดจากการบังคับให้เรียนรู้โดยพ่อแม่ เนื่องจากพ่อแม่เห็นว่าเป็นเรื่องที่บุตรหลานสมควรต้องเรียนรู้ เพราะจะเป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวเองและต่อครอบครัว เช่น การสั่งสอนเรื่องความเชื่อในศาสนา การปฏิบัติตนเป็นคนดี บางครั้งการเรียนรู้เกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่ผู้เรียนไม่รู้ตัวว่ากำลังเรียนรู้อยู่ เช่น การทำนา การทำประมง การเลี้ยงสัตว์ เด็กจะถูกใช้งานและให้ช่วยทำงานเล็ก ๆ น้อย ที่เด็กมีความสามารถพอจะทำได้ การเรียนรู้จะเกิดจากการดู การจำและการทำตาม และในบางครั้งการเรียนรู้จะเกิดไปพร้อมกับการได้ฟังและการสังเกตจากการปฏิบัติของพ่อแม่

“แต่ก่อนฉันหาปลาไม่เป็นหรอก แต่พอได้
 หัวก็ต้องทำ ตอนแรกไม่รู้ว่ายปลาตัวไหนกินได้กินไม่ได้
 จับได้ฉันก็เอามาผัด โคนพ่อเขาวัวอยู่หลายที เขาบอก
 บ่อย ๆ แต่จำไม่ค่อยได้ พอมีลูกเลยไม่ได้ไปหาทำแต่
 กับข้าวอยู่บ้าน เดียวนี้ลูกชายไปหากับพ่อมัน มันหาปลา
 เก่ง เสาร์อาทิตย์มันเลยหาไปขายได้เงินไปโรงเรียนเอง
 เสียวนะ”

(ภรรยาชาวประมงพื้นบ้าน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

“ผมทำที่ดักปลาเป็นเพราะตาม
 สอน เขาทำแหเก่งนะมีเคล็ดลับด้วย ผมบอกให้อย่าง
 เดียวนะ ตรงตาให้ใช้เชือกคนละสี่ดัก แหผมไม่เหมือน
 ของใคร เวลาจับปลาได้ปลาเก่า ปลาหมึกติดมาด้วยไม่
 ต้องออกไปกลางทะเลไกล”

(ชาวประมง อายุ 38, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในครอบครัวอาจเกิดจากประสบการณ์ที่เด็กเห็นแบบอย่างจากการทำงานของผู้ใหญ่ เด็กก็จะเรียนรู้การทำงานไปตามสภาพที่เห็นนั้น ตัวอย่างเช่น เด็กผู้ชายจะได้รับการสั่งสอนเพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต การสั่งสอนจึงเป็นแบบลงมือปฏิบัติจริง ตอนแรกอาจจะเป็นในลักษณะให้ช่วยงาน ขณะที่ช่วยงานก็คอยให้คำแนะนำสั่งสอนเกี่ยวกับงานนั้น ๆ จนทำเป็นแล้วจึงปล่อยให้ทำเอง การกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยจากการที่เด็กฝึกฝนตามที่ได้เห็นพ่อแม่กระทำ ตัวอย่างเช่นการประกอบอาชีพทำประมง พ่อแม่ก็จะพาลูกไปยังพื้นที่ด้วยตั้งแต่ยังเล็ก แล้วให้ช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นจับปลาที่ติดแห ถางหญ้า พรวนดิน เก็บใบไม้ จากนั้นลูกก็จะสังเกตวิธีการทำงานของพ่อแม่ ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเด็กสามารถเรียนรู้และทำได้ เป็นลักษณะการเรียนรู้แบบพ่อแม่สอนลูกและจะถ่ายทอดต่อกันมา

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าครอบครัวเป็นแหล่งการเรียนรู้แหล่งแรกของสมาชิกทุกคนในชุมชน ครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานที่ทำหน้าที่อบรมถ่ายทอด สอนความรู้ความชำนาญให้แก่สมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่เกิดจากการดู การจำและการทำตาม เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไปพร้อมกับการได้ฟังและการสังเกตจากการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีพ่อแม่เป็นแบบอย่าง ดังนั้นจึงถือได้ว่าครอบครัวเป็นแหล่งแห่งการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน เป็นการส่งเสริมความรู้และประสบการณ์อันยาวนานมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์และที่มนุษย์สร้างขึ้นมา การเรียนรู้จะปรากฏออกมาในลักษณะการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและการปรับตัวในสังคมมนุษย์ (เช่น การปลูกบ้านอยู่ตามริมลำคลองเพื่อที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ง่ายขึ้น) ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตในชุมชนในภายภาคหน้า โดยในระยะแรกจะเป็นการทดลองทำซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ และต่อมาจะเรียนรู้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมเป็นประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วจึงถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน ซึ่งวิธีการที่กล่าวมานี้ก็คือ วิถีปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงนั่นเอง

ศาสนา

เป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่มีรูปแบบการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ อันเนื่องมาจากชุมชนบ้านท่าตะเภาเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นวัดจึงเป็นเป็นศูนย์รวมทางด้านศรัทธาและจิตวิญญาณของชุมชน เป็นศูนย์รวมของการพบปะพูดคุยกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน เป็นสถานที่อบรมทางศาสนา จริยธรรมคุณธรรมของชุมชน และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาที่หล่อหลอมจิตใจของสมาชิกในชุมชนในเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นอกจากนั้นวัดยังเป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและความเชื่อที่ชุมชนเห็นว่าสิ่งใดสมควรจะให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติตามและยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง อีกทั้งวัดยังทำหน้าที่ในการสั่งสอนอบรมและปลูกฝังความเชื่อนั้น ๆ เช่น ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ความสามัคคี และการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน สอนให้ชาวบ้านรู้จักการเสียสละ รู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยมีพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ จากการศึกษาในประเด็นนี้ทางผู้วิจัยพบว่าวัดมี

การใช้กระบวนการส่งสอนอบรม และถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางตรง เช่น การส่งสอนอบรมให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม การเทศนา ปาฐกถาธรรม เป็นต้น ส่วนกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางอ้อม เช่นการกำหนดให้ทำกิจกรรมตามความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม การรับความรู้จากคำสุภาษิตสอนใจ ข้อคิดคำสอน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า การพูดคุยในเรื่องทั่ว ๆ ไปของคนในชุมชนเมื่อมีการพบปะกันในวัด มีผลต่อการถ่ายทอดความคิด เพราะวัดเป็นสถานที่รวบรวมความคิดและแพร่กระจายความคิดตลอดจน ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารบางเรื่องทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีการปรับตัว เกิดท่าทีในการยอมรับและมีการทดลองเพื่อการปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น ชาวประมงสมุทรสาครเปลี่ยนความคิดเห็นด้านการประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์หรือการรักษาสัตว์ เมื่อสัตว์เป็นโรคขึ้นมา เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้แหล่งหนึ่งในชุมชนเพราะเป็นสถานที่เป็นตัวแทนศาสนาวัดมีส่วนในการช่วยควบคุมสังคมทำให้สมาชิกของชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสุข ช่วยให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในชุมชน โดยอาศัยการประกอบพิธีกรรมซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันประพฤติดและปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนา ทำให้บุคคลมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นวัดจึงมีความสำคัญทั้งในด้านแหล่งการเรียนรู้และแหล่งการถ่ายทอดการเรียนรู้ในด้านหลักธรรมคำสอน

การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชน

ลักษณะของการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากการศึกษาพบว่าเมื่อในอดีตนั้นการประกอบอาชีพการทำนาและทำประมงเป็นส่วนใหญ่ ในการทำประมงชาวประมงมีแลกเปลี่ยนโดยการพบปะพูดคุยกันเองในตอนที่ยกออกไปทำประมง เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอันเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น

แม้ในปัจจุบันความสัมพันธดังกล่าวจะลดน้อยลง แต่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลเนื่องมาจากชุมชนบ้านท่าตะเภายังเป็นลักษณะสังคมเครือญาติที่เกาะเกี่ยวผูกพันกันอยู่ จึงมีการพบปะพูดคุยกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่โดยทั่วไปแล้วการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ระหว่างกันมักเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น การประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเก๋า หรือ ปลูก

“ผมอยากเลี้ยงปลาดำขาย แต่ไม่รู้วิธีเลี้ยงเคยแต่

ไปจับที่ป่าที่คลอง ผมไปถามตาบุญ แกบอกเรื่องปัญหา
ค่าใช้จ่าย และการดูแลรักษาวิธีการเลี้ยงดู แต่ผมนะไม่มี
เงินลงทุน ผมก็คิดอยู่นานจนผมไปหาผู้ใหญ่ ผมพูด

ปัญหาให้ฟัง ผู้ใหญ่บอกว่ามันลงทุนสูงเปลี่ยนมาเลี้ยง
ไก่ชนดีกว่า เพราะคนแถวนี้ชอบตีไก่ ยิ่งที่แสนดั่งมีบ่อน
ตีไก่ อีกอย่างผมตีไก่เก่งดูไก่เป็น ผู้ใหญ่ว่าฉัน ผมเลย
ลองทำดู ตอนแรกมีแต่คนในหมู่บ้านที่รู้ว่าผมมีไก่ชน
ขาย ต่อมาไก่ผมไปตีที่บ่อนแสนดั่งชนะบ่อย มีคนรู้จัก
มากขึ้น เดียวนี้ไก่ผมบ้างตัวราคา 30,000 บาทก็มีนะ”

(อดีตชาวประมง อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์)

ดังนั้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในเรื่องที่เป็นปัญหาและมีการปรึกษา
หารือกันในปัญหาดังกล่าวเพื่อหาแนวทางในการแก้ไข ในบางครั้งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ระหว่างกันเพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน จะนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงแต่
ตอบสนองการหาแนวทางแก้ไขปัญหาของตนเองแล้วแต่ยังตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน
เองอีกด้วย

การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ชาวประมงบ้านท่าตะเภาเป็นชุมชนที่มีความกระตือรือร้น และมีความพร้อมที่จะเรียนรู้
ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคลนั้นจะมีความแตกต่างกัน
ตามความสามารถ สติปัญญา ทักษะและประสบการณ์ก็ตาม การเรียนรู้ด้วยตนเองของชาวประมง
ในชุมชนบ้านท่าตะเภาเกิดจากเหตุผลหลายประการ เช่น ความต้องการ ความสนใจ ความรู้สึกอยาก
ทดลอง ความต้องการเอาตัวรอดและอื่น ๆ รวมทั้งจากการสังเกตเห็นตัวอย่างจากบรรพบุรุษที่
แสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา และมีความพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน ดังเห็นได้จากแม้สภาพสังคมของชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม
และวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลาแต่ชาวประมงก็ยังคงสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่
เปลี่ยนไปได้ อีกทั้งหมู่บ้านท่าตะเภาเป็นชุมชนเปิด ดังนั้นปัจจัยต่าง ๆ จากสังคมภายนอกจึงส่งผล
กระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ชาวบ้านท่าตะเภาต้องมีการเรียนรู้ด้วยตนเองมาก
ขึ้น เรียนรู้ในทุก ๆ เรื่องที่ต้องการและคิดว่ามีประโยชน์ต่อตนเอง สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้เพื่อ
ตอบสนองต่อการทำงาน การประกอบอาชีพ และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้

แต่อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้ด้วยตนเองของชาวประมงในชุมชนหมู่บ้านท่าตะเภา
สามารถเกิดขึ้นได้หลากหลายวิธี เช่น เกิดจากประสบการณ์เดิมของตัวเอง จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่
เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งจากสื่อต่าง ๆ ในส่วนการประกอบอาชีพประมงดังจะ
เห็นได้ว่าอาชีพประมงนี้ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมที่ถ่ายทอดกันมาในลักษณะการประกอบ
อาชีพประมงเพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในบ่อ โดยมี

เป้าหมายเพื่อให้วิถีชีวิตของตนเองดีขึ้นจากเดิมเป็นการเรียนรู้เพื่อเอาตัวรอดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

“เมื่อก่อนปูของผมตายบ่อยมาก

เลี้ยงพันกว่าตัว ตายชะสองร้อยถึงสามร้อยตัว ปูตายก็ไม่มีใครซื้อเพราะเนื้อมันไม่มีแล้ว ผมนอนคิดว่าทำไมถึงตาย เพราะผมก็เลี้ยงเหมือนกับที่เขาสอนมา ต่อมาผมมานั่งสังเกตดูว่าปลาที่มาเป็นอาหารของปูผม มันมีลูกปลา ปีกเปาติดมาด้วย ผมทดลองนำลูกปลาปีกเปามาจับปนกับปลาทั่วไปแล้ว โยนให้ปูในบ่อกินทุกวัน แค่ 4 วันเอง ปูก็ตายแล้ว ตั้งแต่นั้นมาผมไม่ซื้ออาหารปูจากเรือประมงเลย ผมหันมาซื้อกับคนในหมู่บ้านที่เขาเลี้ยงปลาเป็นอาหารปูขายแทน ตอนนีंपูผมไม่ตายเยอะเหมือนแต่ก่อน ถ้าตายก็ตายแค่ 10 – 20 ตัวเท่านั้น”

(ชาวประมง อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์)

สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวก

ลักษณะของการเรียนรู้จากสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อชุมชนบ้านท่าตะเภา เนื่องจากว่าชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเปิดและเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งถือว่าใกล้กับศูนย์กลางของความเจริญของจังหวัดตราด ดังนั้นความเจริญด้านต่าง ๆ จากภายนอกจึงแพร่กระจายเข้ามาสู่ชุมชนได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณูปโภค ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก หรือด้านอื่น ๆ ส่งผลให้เทคโนโลยีมีบทบาทในชีวิตประจำวัน ซึ่งเทคโนโลยีบางอย่างก็ได้กลายมาเป็นปัจจัยที่ห้าของชาวบ้านในชุมชน เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น การเข้ามาของเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ นิตยสาร และ โทรทัศน์ ทำให้ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

จากภายนอกมากมาย อีกทั้งยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับชุมชนได้เรียนรู้ตลอดเวลา โดยเฉพาะสื่อด้านโทรทัศน์และวิทยุ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนเป็นอย่างสูง โดยเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่กล่าวนี้มีอยู่เกือบทุกครัวเรือน ทำให้การเรียนรู้ของชุมชนกว้างขวางมากขึ้น เนื่องจากมีแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ชาวประมงในหมู่บ้านสามารถรับความรู้ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการเพื่อนำมาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในการประกอบอาชีพ เช่น กระบวนการเลี้ยงปลาในบ่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เรียนรู้การขยายพันธุ์ปลาเอง หรือหาช่องทางการจำหน่ายปลาให้มากขึ้น

“ลูกฉันมันนั่งดูทีวีอยู่รายการของใครจำไม่ได้ แต่เห็นที่อ่าวอุดมมีตลาดปลา เขาบอกว่าพอปลาขึ้นมาร้านค้าของกันใหญ่ ซื่อที่ละมาก ๆ ราคาดี ฉันก็คิดว่าจะเอาไปส่งเองบ้าง แต่ลองไปแล้วไม่คุ้มเลย เลยต้องกลับมาขายให้คนในตลาดเหมือนเดิม อยู่มาสักเกือบ ๆ ปี ฉันก็รถเข้าเมือง ฉันเห็นป้ายโฆษณาบอกว่ารับซื้อปูที่โรงงาน ฉันเลยเอาไปขายดู คิดค่าน้ำมันค่าต่าง ๆ แล้วก็คุ้ม เลยขายมาจนถึงทุกวันนี้”

(ชาวประมง อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์)

ลักษณะการปรับตัวของชุมชนท่าตะเภาที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนท่าตะเภาเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาประเทศด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลัก จึงย่อมได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ผลจากการศึกษาพบว่าปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงที่เด่นชัดใน 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวทางเศรษฐกิจ และการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการปรับตัวในแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

1. การปรับตัวทางเศรษฐกิจ

ชุมชนท่าตะเภามีลักษณะการปรับตัวทางเศรษฐกิจที่เห็นได้เด่นชัดมาก ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างหลักอย่างหนึ่งของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค และการกระจายทรัพยากร โดยปรากฏออกมาใน 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านการผลิต ด้านการบริโภค และด้านการกระจายผลผลิต คือ

การปรับตัวทางเศรษฐกิจด้านการผลิต

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสภาพเศรษฐกิจหลักของชุมชนท่าตะเภาเป็นไปในลักษณะที่มีวิถีการผลิตเพื่อการยังชีพ กล่าวคือ มีการประกอบอาชีพทำนาทำประมงกันเกือบทุกครัวเรือน แต่ทั้งนี้วิถีการผลิตเพื่อการยังชีพดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนหรือภายในชุมชนเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีการแพร่กระจายความเจริญจากเขตเมืองมาสู่เขตชานเมืองทำให้ชาวบ้านได้รับอิทธิพลตามไปด้วย เช่น ขุดบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเปลี่ยนแปลงมาเป็นลักษณะเศรษฐกิจที่มีวิถีการผลิตเพื่อการค้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายเชิงพาณิชย์เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราเอาไว้ใช้จ่าย และสะสมเป็นทุนสินทรัพย์ส่วนตัวให้แก่

ตัวเองและครอบครัวของตัวเองในอนาคต ในขณะที่ตัวกันชาวบ้านในชุมชนก็ได้เริ่มรับเอาวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองเข้ามาใช้ภายในชุมชน เน้นการดำรงชีวิตที่มุ่งแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน

แต่อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาลักษณะการปรับตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชนมิได้หมายความว่าวิถีการผลิตของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบสังคมเมืองทั้งหมด เนื่องจากการศึกษาพบว่า ชุมชนท่าตะเภาก็ได้พยายามที่จะดำรงรักษาวิถีการผลิตเพื่อยังชีพของตนเองเอาไว้ ด้วย ดังเห็นได้จากการที่ชาวประมงมีการประกอบอาชีพหลัก เช่นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (วิถีการผลิตเพื่อการค้า) ในขณะที่ตัวกันก็มีการประกอบอาชีพรอง เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำสวน (วิถีการผลิตเพื่อการยังชีพ) อีกด้วย

การปรับตัวทางเศรษฐกิจด้านการบริโภค

จากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเพื่อยังชีพเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้า นอกเหนือจากปัจจัยการปรับลดขนาดการถือครองที่ดินแล้ว การศึกษาในระบบสมัยใหม่ รวมทั้งการแพร่กระจายเข้ามาอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ก็นับว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคให้หันเหไปบริโภคสินค้าต่าง ๆ จากภายนอกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามจากการที่ชาวบ้านได้พยายามผสมผสานการผลิตและการบริโภคไว้ด้วยกัน เช่นยังคงปลูกข้าวและจับสัตว์น้ำ ไว้เพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคของตนเอง แต่เนื่องด้วยความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆที่เข้ามาพร้อมกับระบบเงินผ่อนเป็นสิ่งที่ต้องการของชาวประมง จึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของรายได้ในครัวเรือน

การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการที่ชุมชนท่าตะเภาได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายความเป็นเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ อาทิเช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ และการสร้างถนน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุดังกล่าวได้ส่งผลให้ชาวประมงในชุมชนต้องทำการปรับตัว เพื่อให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งทางด้านแบบแผนชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม การบริหารปกครอง ความเชื่อในศาสนาและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิม

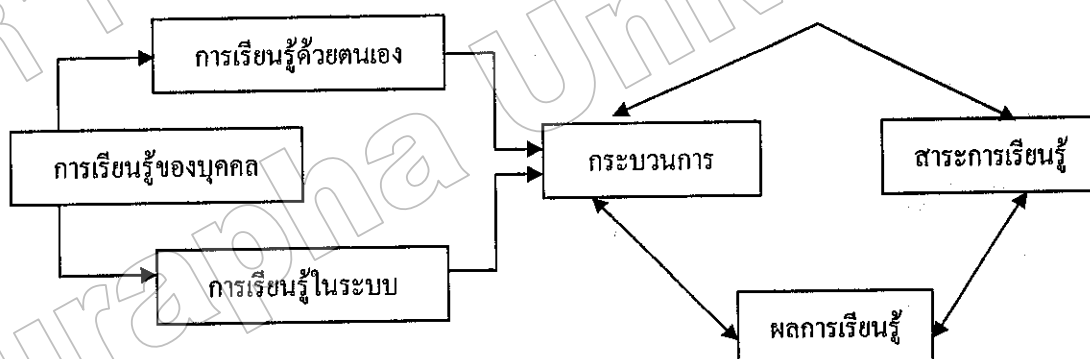
การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของชุมชนซึ่งแตกต่างไปจากอดีต ทำให้ชาวประมงจำเป็นต้องปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมใหม่ที่มีลักษณะแบบเมืองเพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชาวประมงต้องเรียนรู้ในการปรับตัว แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็มีวิธีการคิดและ

การเรียนรู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องถูกรอบำจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการสร้างแบบแผนชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างลักษณะแบบเมืองและชนบทที่มีลักษณะชายขอบเมืองที่เรียกว่า “ชีวิตแบบชานเมือง” โดยจะสามารถพบเห็นลักษณะการดำรงชีวิตในชุมชนปัจจุบันในลักษณะซึ่งวิถีชีวิตชาวประมงในแต่ละวันจะผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยในวันหนึ่ง ๆ ชาวประมงอาจจะวิดบ่อ จับปลา กุ้ง หอย หรืออาจเก็บพืชผัก มาทำเป็นอาหาร ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน โดยไม่ต้องเสียเงินไปซื้อมาจากตลาด ซึ่งเป็นลักษณะของเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนจากสังคมประมงแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมประมงเพื่อการค้าต่อไป

วิธีการเรียนรู้

ในการศึกษาถึงองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ นั้น วิธีการเรียนรู้จัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบหลักอย่างหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยการศึกษาในประเด็นวิธีการเรียนรู้นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงวิธีการเรียนรู้ใน 2 ลักษณะคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาในวิถีชีวิต

ภาพที่ 6 วิธีการเรียนรู้

จากที่กล่าวมาแล้วว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นผลมาจากการที่ประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตกโดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงทำให้แนวคิดในการศึกษามีเป้าหมายที่ตอบสนองความต้องการในการพัฒนาบุคคลเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมดังนั้นการจัดการศึกษาดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้ประชาชนมีความรู้ในสิ่งที่รัฐต้องการให้รู้ ทำให้โรงเรียนได้กลายมาเป็นสถานการศึกษาทางสังคมที่เป็นฐานของการก่อเกิดการเรียนรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ตามแบบประเทศตะวันตก วิธีการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อการจัดการศึกษาดังกล่าวจึงมีครู/ อาจารย์เป็นศูนย์กลาง

ของการถ่ายทอดวิชาความรู้ โดยส่วนใหญ่แล้วครู/ อาจารย์ มักใช้วิธีการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการบรรยายด้วยคำพูด ซึ่งตรงตามตำราเรียนที่มีเนื้อหาครบตามโครงสร้างของหลักสูตร และเมื่อมาประกอบกับค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมไทย ในเรื่องการเคารพผู้อาวุโส เด็กต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ จึงทำให้เด็กนักเรียนมักทำตามคำสั่งของครูเพียงอย่างเดียว และครูเองก็มักไม่เปิดโอกาสหรือสร้างโอกาสให้เด็กนักเรียนได้คิด

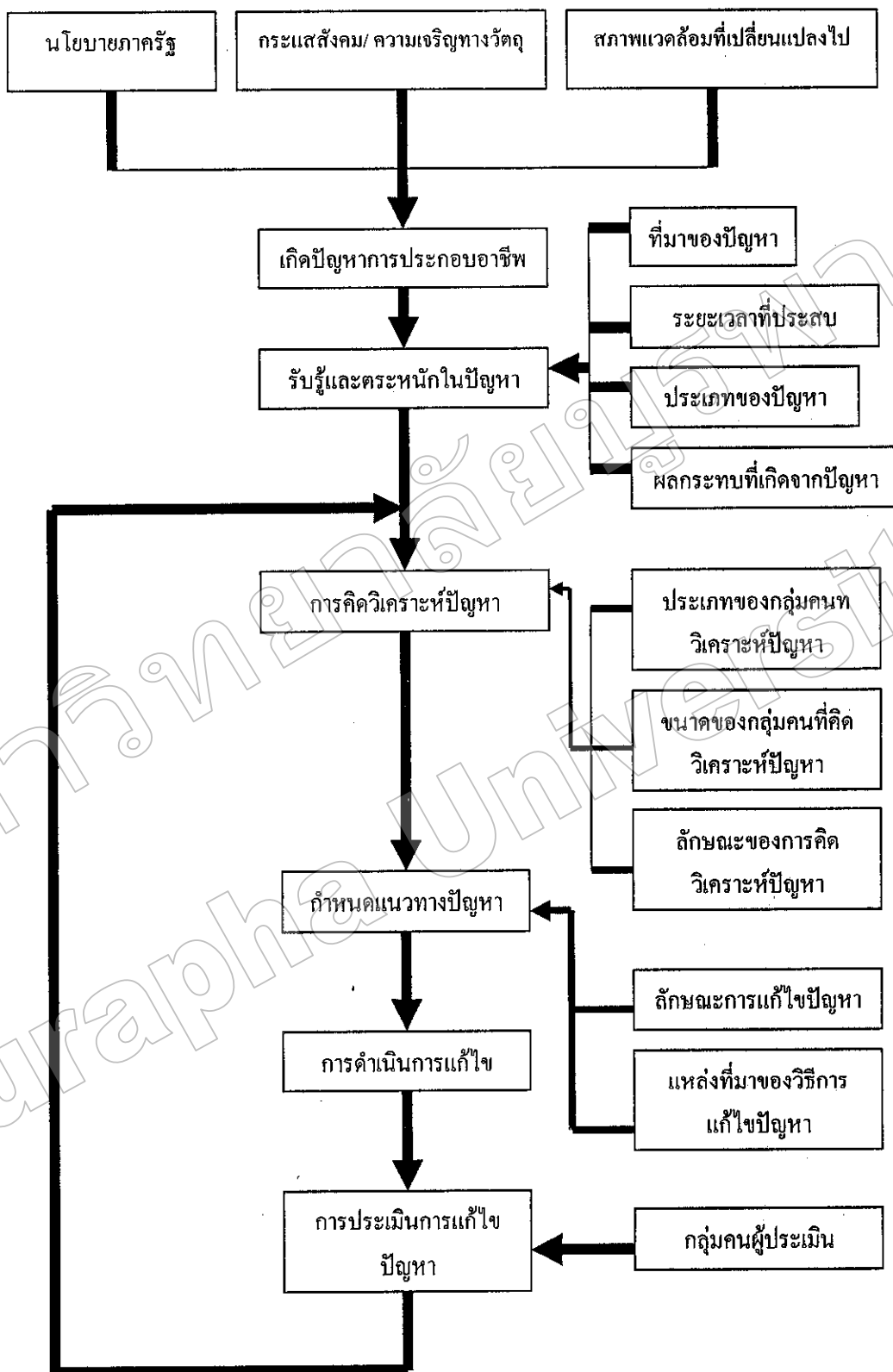
เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาในประเด็นของวิธีการเรียนรู้ในวิถีชีวิตในชุมชน พบว่าวิธีการเรียนรู้เบื้องต้นที่ชาวบ้านในหมู่บ้านได้เรียนรู้มา มักจะเกิดขึ้นโดยผ่านจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) โดยมีจุดเริ่มต้นจากครอบครัว ซึ่งมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีสอนและการปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือพ่อแม่หรือผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในครอบครัวที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในครอบครัวที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีความต้องการอยากรู้ หรือถูกบังคับให้เรียนด้วยการจูงใจด้วยผลความสำเร็จของคนรุ่นก่อน วิธีการถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนในรุ่นหลังต่อไป โดยมีวิธีการถ่ายทอดทางตรงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก โดยตรงในเนื้อหาความรู้ด้านต่าง ๆ และบังคับให้ลูกปฏิบัติตามคำสั่งสอน โดยวิธีการให้รางวัลเมื่อทำถูกต้อง และใช้วิธีการทำโทษในกรณีที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้นครอบครัวอันมี พ่อแม่ และเครือญาติพี่น้องจึงมีความสำคัญในการแสดงบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์การดำเนินชีวิตให้แก่บุตรหลานและคนในครอบครัว ในลักษณะสอนให้ปฏิบัติ หรือทำให้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ลูกจะสามารถฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์จริงที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในครอบครัว ซึ่งอาจจะเป็นความรู้ความชำนาญเฉพาะในการประกอบอาชีพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกตวิธีการทำงาน กระบวนการทำงาน รวมทั้งผลที่ได้รับจากการทำงาน ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา เช่น การประกอบอาชีพ ดังนั้นวิธีการเรียนรู้ด้วยการผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและครอบครัวและเครือญาติ จึงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากสังเกตการณ์ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ค่อนข้างถาวร ซึมซับอยู่ในตัวของผู้เรียนรู้เพราะเป็นการสอนให้ปฏิบัติจริงอีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติที่อยู่ในวิถีชีวิตอีกด้วย

นอกเหนือจากการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแล้วยังพบว่าการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการการสร้างเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น เป็นการพบปะพูดคุยกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในระหว่างเครือญาติด้วยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นอันก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ในทุกประเด็นและเป็นการเรียนรู้ได้ในทุกประเภท

ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

จากที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่าลักษณะการเรียนรู้ในชุมชนบ้านท่าตะเภามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละลักษณะก็มีความแตกต่างกันออกไปทั้งในด้านของวิธีการเรียนรู้ ระยะเวลาในการเรียนรู้ ขั้นตอนการเรียนรู้ การถ่ายทอดการเรียนรู้ ความแตกต่างในการเรียนรู้ลักษณะเหล่านี้ก็มีส่วนหล่อหลอมสร้างเสริมให้ชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาแสดงภาพลักษณ์ออกมาในรูปแบบที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือเป็นคนที่มีความกระตือรือร้น เต็มใจ ตั้งใจจริง กล้าเสี่ยง ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ปรับเปลี่ยนตามกระแสสังคม ยึดมั่นในหลักคำสอนศาสนา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ของชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภา ไม่ได้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนหรือกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตแต่เพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการผสมผสานในแหล่งการเรียนรู้ทั้ง 2 ลักษณะเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องเหมาะสม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในสถานศึกษา ในครอบครัว ในการประกอบอาชีพ ในกลุ่มทางสังคม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสภาพแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (ความเชื่อ) ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภา

แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภา พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ช่วงเวลา นโยบายของรัฐ และกระแสสังคมโลก แต่ทั้งนี้ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ก็ยังคงอยู่ในกรอบของขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การคิดวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหา และการประเมินผลการแก้ไขปัญหา โดยในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 7 ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

1. การรับรู้และตระหนักในปัญหา

จากการศึกษาถึงขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ขั้นตอนเริ่มแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้คือ การที่ชาวประมงมีการรับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวมักส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมง เมื่อชาวประมงต่างรับรู้และยอมรับว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนี้สมควรได้รับการได้รับการแก้ไข จะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาให้หมดสิ้นไปหรือบรรเทาเบาบางผลกระทบของปัญหาให้น้อยลง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อทำการศึกษาในรายละเอียดของการที่ชาวประมงรับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นนี้พบว่า การรับรู้และตระหนักในปัญหาต่าง ๆ มีความแตกต่างกันในรายละเอียดของที่มาของปัญหา ประเภทของปัญหา ระยะเวลาที่ประสบปัญหา ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาดังนี้

ที่มาของปัญหา จากการศึกษาพบว่าปัญหามบางปัญหานั้นชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภาประสบปัญหาร่วมกันและได้รับบทเรียนจากการเผชิญปัญหาร่วมกัน บางปัญหาชาวประมงรับรู้ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากปัญหาทั้ง ๆ ที่ในช่วงเวลานั้นปัญหายังไม่เกิดหรือเกิดขึ้นแล้วแต่ยังมีผลกระทบไม่รุนแรงชาวบ้านไม่อาจรับรู้ได้ในช่วงเวลานั้น หรือบางปัญหาชาวประมงในชุมชนรับรู้ว่าจะเกิดขึ้นในชุมชน แต่ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาจนกระทั่งมีบุคคลมาค้นหาปัญหาร่วมกับชาวประมงจึงทำให้ชาวบ้านรับรู้ว่าเป็นปัญหา และจำเป็นต้องหาทางแก้ไข

“มีปลาน้อยมาก ออกไปหาไม่คุ้ม ผมไปกับลูกก็ยขนาดแหหาปลาเก่ง ๆ นะ แหยังหาไม่ได้เลย หาปลาค้างเอาไปต้มกิน หาได้ 2 ตัวจะพออะไร เวลาผมออกไปหาปลา ผมเจอใครในคลอง ผมก็ถามว่าได้ปลาไหม บางคนก็บอกว่าพอได้ บางคนบอกว่า ว่างจะกลับแล้ว หาไม่ได้เลย”

(ชาวประมงพื้นบ้าน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

“ตอนนั้นผมไปอบรมการเลี้ยงกุ้งที่จังหวัดเกษตรจังหวัดเขาบอกว่า ก่อนจะปล่อยน้ำออกไปจากบ่อต้องวัดค่า BOF ให้ได้น้อยกว่า 5 ผมฟังแล้วก็เข้าใจ ค่าอะไรเครื่องมือนี้อวดก็ต้องซื้ออีก ผมเลยไม่ทำ ก็ไม่เห็นมีใครมาตรวจสอบผม แล้วก็ไม่เห็นมีใครเตือนร้อน ”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

ระยะเวลาที่ประสบปัญหา จากการศึกษาพบว่าระยะเวลาที่ชาวประมงในชุมชนประสบปัญหานั้นแตกต่างกันออกไป บางปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องยาวนานแล้ว และชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาที่รับรู้และตระหนักในปัญหามาตลอด แต่ไม่ได้หาทางแก้ไข ปัญหา หรือ บางปัญหาเกิดขึ้นในช่วงเวลาอันสั้น ชาวประมงได้ประสบกับปัญหาในช่วงเวลาที่ไม่ นานนักแต่ก็มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมง หรือบางปัญหาเกิดขึ้นมานานแล้วแต่ชาวประมง ในชุมชนไม่รับรู้ว่าเป็นปัญหาก็ยังคงดำเนินชีวิตไปตามปกติ

“ในลำคลองทำให้อูมมีอยู่ช่วงหนึ่ง น้ำเห่มีน มาก ผมออกไปหาปลาเห็นปลาลอยตายขึ้นมา ก็ไม่ได้ คิดอะไรมาก เพราะเห็นพวกเรือประมงพาณิชย์เขาชอบ โยนปลาที่ไม่เอาทิ้งลงมาบ่อยๆ”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

ประเภทของปัญหา จากการศึกษาในเชิงลึกพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชาวประมงและ ชาวประมงได้รับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น บางปัญหาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและส่ง ผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตบางปัญหาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบในด้าน สิ่งแวดล้อม หรือบางปัญหาเกิดขึ้นและส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ หลายด้านร่วมกัน

“ตอนที่เขาเรียกว่าเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ผม กับลูกเมียมีหนี้ เกือบ 2 ล้าน บ่อล้มหมด ลูกผมที่เรียนที่ กรุงเทพผมต้องเรียกกลับมา ให้หยุดเรียนไว้ก่อน”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

ผลกระทบเกิดขึ้นจากปัญหา จากการที่ชาวประมงรับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น นั้น บางปัญหาได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านทั้งหมดในชุมชน หรือบางปัญหาส่งผลกระทบต่อ ชาวประมงเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

“หมอคนแรกเป็นคนบอกพวกเกษตรกรว่า พวกทำบ่อกุ้งบ่อปู มันก่อสารพิษในกับพวกเกษตรกร ตัวคนทำประมงรวบเอา ๆ แต่เกษตรกรกลับเพาะปลูกได้ ไม่ดี ก่อให้เกิดปัญหาการทะเลาะกัน คิดแต่ว่าพวก ประมงเอาแต่เงิน ไม่สนใจคนรอบข้าง”

(ผู้ใหญ่บ้าน อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

“สัก 8 – 9 ปี ก่อน บ้านผมออกไปเป็น
ครอบครัว ออกไป 3 ลำผมไม่รู้ว่าจะทำไมออกเรือไปหา
ปลาไม่ค่อยได้ ออกไปที่ถามพรรคพวกว่าได้ไหม เขาก็
ว่าไม่ค่อยได้ ต้องออกไปไกลหน่อย ๆ แต่ผมมันเรือเล็ก
ออกห่างจากฝั่งมาก ๆ ไม่ได้ ”

(ชาวประมง อายุ 35 ปี, สัมภาษณ์)

2. การคิดวิเคราะห์ปัญหา

จากการที่ชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภาได้รับรับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น
แล้ว ชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาไม่ว่าปัญหานั้นจะเป็นปัญหาแบบคนเดียวหรือแบบกลุ่ม ก็จะมี
การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแนวเดียวกัน โดยในขั้นแรก ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุอะไร
เกิดขึ้นมานานแล้วหรือยัง เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ ในชุมชนหรือไม่ สมควรต้องได้รับ
การแก้ไขโดยเร่งด่วนหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้เมื่อชาวประมงได้ทำการคิดวิเคราะห์ปัญหาแล้วจาก
การศึกษาพบว่ามี ความแตกต่างกันในรายละเอียดทั้งในด้านของ ขนาดของกลุ่มคนที่มาร่วมคิด
วิเคราะห์ปัญหา และลักษณะของการวิเคราะห์ปัญหาดังนี้

ประเภทของกลุ่มคนที่คิดวิเคราะห์ปัญหา ในการร่วมกันคิดวิเคราะห์ปัญหาของ
ชาวประมงนั้น จากการศึกษาพบว่ากลุ่มคนที่มาร่วมกันวิเคราะห์นั้นมีหลายประเภท บางปัญหา
เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ปัญหาของผู้นำชุมชน ซึ่งอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้ใหญ่บ้าน
บางครั้งชาวประมงก็รวมกลุ่มกันคิดแก้ไขปัญหาได้เอง

ขนาดของกลุ่มคนที่คิดวิเคราะห์ปัญหา จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ
ชาวประมงบ้านท่าตะเภา บางปัญหาเกิดขึ้นกับตัวบุคคลและกลุ่มชาวประมงบ้านท่าตะเภา ซึ่งหาก
เป็นปัญหาส่วนบุคคลก็จะทำการวิเคราะห์ปัญหาเพียงคนเดียว แต่หากเป็นปัญหาร่วมกันก็จะมี
การวิเคราะห์อาจจะเป็นกลุ่มคนขนาดเล็ก กลุ่มคนขนาดใหญ่ หรือบางปัญหาเป็นกลุ่มคนทั้งหมด
(ชาวบ้าน) ของชุมชน

ลักษณะของการคิดวิเคราะห์ปัญหา เมื่อทำการศึกษาลักษณะของการคิดวิเคราะห์ปัญหา
พบว่าบางปัญหาเป็นแบบไม่เป็นทางการ คือ มีการประชุมวิเคราะห์ปัญหา บางปัญหาเป็นแบบไม่
เป็นทางการ คือมีการพูดคุยกันเองในกลุ่มคนที่สนิทหรือในกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติ

3. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

หลังจากการที่ชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภาได้รับรับรู้และตระหนักในปัญหาที่
เกิดขึ้น ชาวประมงก็คิดวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาลงไป บางปัญหา
อาจมีแนวทางเลือกเพื่อแก้ปัญหามากมายหลายแนวทาง แต่ในที่สุดก็จะได้ข้อสรุปซึ่งเป็นการกำหนด

แนวทางหรือวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหามากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อทำการศึกษาในรายละเอียดของขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ พบว่าขั้นตอนในการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหามีความแตกต่างกันไปในแต่ละปัญหา โดยอาจมีความแตกต่างกันในด้านลักษณะการแก้ไขปัญหาลงที่มาจากวิธีแก้ไขปัญหาดังนี้

ลักษณะการแก้ไขปัญหา ในการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชาวประมงบ้านท่าตะเภา บางปัญหา มีการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหามาแบบเฉพาะหน้า เพื่อให้ปัญหานั้นหมดไปโดยเร็วแต่ไม่ได้จัดสาเหตุปัญหาเป็นการแก้ปัญหามาแบบระยะสั้น เพื่อให้ปัญหาถูกแก้ไขไปแบบเฉพาะหน้า

“อยากได้เครื่องเรือใหม่ ตัวเก่ามันร่วนมาก ใช้อีกก็ไม่มีดังค์เก็บเลย ตอนนั้นคิดแต่จะทำได้เครื่องเรือใหม่คงหาปลาได้มากขึ้น มีเงินมากขึ้นเลย ไปขอกู้กับ ธกส. มาซื้อเครื่องเรือใหม่”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

แหล่งที่มาของวิธีการแก้ไขปัญหา ในการศึกษาแหล่งที่มาของวิธีการแก้ไขปัญหาคพบว่าชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหามาจากแหล่งภายในชุมชนเอง ซึ่งอาจเป็นการปรึกษาผู้นำชุมชน – ชาวบ้านด้วยกัน รวมถึงคิดหาแนวทางแก้ไขด้วยตัวเอง (อาจมาจากการประสบการณ์ดั้งเดิมของแก้ไขปัญหาคที่เคยกระทำมาแล้ว หรือมาจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่) หรือมีการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหามาจากคนภายนอกชุมชน

4. การดำเนินการแก้ไขปัญหาค

ในการแก้ปัญหาคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การคิดวิเคราะห์ปัญหาคและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคเอาไว้ ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาคเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างเสริมในกระบวนการเรียนรู้ เพราะเป็นขั้นตอนที่เป็นผลมาจากการรับปัญหาค การคิดวิเคราะห์ปัญหาค การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาค เป็นขั้นตอนที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

5. การประเมินการแก้ไขปัญหาค

เมื่อชาวประมงได้ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาคที่ประสบอยู่เสร็จสิ้นลงแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินผลและติดตามการว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่มากน้อยเพียงใด มีปัญหาคและอุปสรรคที่ทำให้ติดขัดหรือไม่ประสบผลสำเร็จจะไรบ้าง ควรแก้ปัญหาคอุปสรรคเหล่านั้นอย่างไร จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับขั้นตอนอื่น ๆ เพราะถ้าการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาคได้กระทำไปแล้ว แต่ไม่มีการประเมินและติดตามผล ทางชาวประมงจะ

ไม่ทราบได้เลยว่าวิธีการต่าง ๆ ที่ระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหา นั้น ใช้ได้หรือไม่ ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จควรแก้ไขอย่างไร ในประเด็นไหน ซึ่งขั้นตอนการประเมินและติดตามการดำเนินงานแก้ไขปัญหานี้ เปรียบเสมือนขั้นตอนที่เป็นการสรุปผลการดำเนินงานทั้งหมดรวมทั้งเป็นการทบทวนวิธีการเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม หรือนำมาปรับปรุงประยุกต์ใช้ร่วมกันกับวิธีการอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาให้หมดสิ้นไป แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษา พบว่าขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหามีความแตกต่าง ในรายละเอียดทางด้านของกลุ่มคนผู้ทำการประเมินผลและมีการขยายผลจากการประเมินดังนี้

กลุ่มคนผู้ประเมิน ในการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนหรือชาวประมงประมงอยู่นั้น จากการศึกษาค้นคว้ากลุ่มคนผู้ทำการประเมินนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้อาจเป็นการประเมินติดตามผล โดยกลุ่มผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารหรือมีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น โดยเฉพาะ หรืออาจประเมินร่วมกันทั้งหมดในชุมชนทั้งผู้นำชุมชนและชาวประมงก็ได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้มีผลอย่างมากต่อการพัฒนาการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตซึ่งในทุกขั้นตอน ไม่มีขั้นตอนไหนที่ไม่สำคัญหรือมีความสำคัญน้อยกว่าขั้นตอนอื่นและทุกขั้นตอนจะเป็นกระบวนการที่สร้างความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าขั้นตอนเหล่านี้อาจจะไม่ได้ปรากฏขั้นตอนทุกขั้นตอนอย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าขั้นตอนจะเป็นกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้มีลำดับขั้นตอนที่เปลี่ยนแปลงไปจากขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าว (ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า บางขั้นตอนมีการผสมผสานและกระทำหรือปฏิบัติไปในช่วงระยะเวลาเดียวกัน หรืออาจกระทำควบคู่กันไป)

ขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงบ้านท่าตะเภา

ขอยกตัวอย่างการจัดการกับปัญหาของชาวประมงบ้านท่าตะเภาดังนี้ เริ่มแรกมีการก่อสร้างถนนซึ่งประมาณการได้ว่าได้มีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2524 การสร้างถนนในหมู่บ้านได้รับความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้าน โดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคลเป็นแกนนำ โดยท่านเจ้าอาวาส ภิกษุและสามเณรได้ช่วยกันสร้างถนนขึ้น เมื่อชาวบ้านพบเห็นจึงร่วมมือร่วมใจช่วยกันสร้างจนสำเร็จ การเกิดของถนนเข้าหมู่บ้านนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นที่นำพาความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงมาสู่บ้านท่าตะเภา หนึ่งปีถัดมาคือปี พ.ศ. 2525 ไฟฟ้าก็เริ่มมีขึ้นโดยทางรัฐบาลได้จัดเจ้าหน้าที่มาติดตั้งไฟฟ้าขึ้นที่หมู่บ้าน สิ่งก็ตามไฟฟ้าเข้ามาคือการบริโภควัตถุและค่านิยมของสังคมเมือง สิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้เป็นการปูพื้นฐานสู่ระบบกลไกการตลาด และสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ก็กลายเป็นปัจจัย 5 ของชุมชน ในปีพ.ศ. 2525 ชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาได้ถูกนายทุนจากในเมืองจ้างให้ชาวประมงหาปลาโดยให้ขึ้น

เรือเครื่องซึ่งเป็นเรืออวนรุนอวนลากและให้ผลตอบแทนในรูปของตัวเงิน ชาวประมงที่รับจ้างเมื่อได้เงินก็เข้าเมืองไปซื้อหาความเจริญทางเทคโนโลยี เช่น ทีวี ตู้เย็น เมื่อชาวประมงพินบ้านในหมู่บ้านคนอื่นเห็นก็อยากเข้าไปรับจ้างงานจากนายทุน โดยไม่รู้ว่าสิ่งที่ตนเองทำอยู่นั้นเป็นการทำลายทรัพยากรและไม่รู้ตัวเองที่กำลังถูกหลอกใช้ความชำนาญความเป็นคนพื้นที่หาผลประโยชน์ให้นายทุน สิ่งที่เป็นตัวเสริมความเข้มแข็งให้นายทุนคือระบบตลาดที่รัฐสนับสนุนให้มีการขุดจับโค่นทรัพยากรขึ้นมาเพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างเต็มที่ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดศักราชให้อำนาจจากภายนอกเข้าไปครอบงำอำนาจของชุมชนอย่างสมบูรณ์ ทั้งจากอำนาจรัฐอำนาจของระบบตลาด อิทธิพลของอำนาจระบบรัฐหรือระบบภายนอกดังกล่าวเข้าไปสนับสนุนให้ชาวประมงเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทะเลในลักษณะเป็นส่วนบุคคลมากขึ้น และลดทอนระบบที่มีอยู่เดิมอำนาจการควบคุมของชุมชนชาวประมงลง วิธีที่ใช้มีทั้งการผ่านกลไกตลาดและการพัฒนาของรัฐ ทำให้คนในชุมชนในด้านหนึ่งต้องพึ่งพิงเมืองและตลาดมากขึ้นทั้งในแง่ปัจจัยการผลิต เครื่องอุปโภคบริโภค การศึกษาของบุตรธิดา การดูแลสุขภาพฯลฯ ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องดิ้นรนหาเงินให้ได้มากขึ้นเพื่อการใช้จ่ายดังกล่าวในขณะที่ตลาดการซื้อขายสัตว์ทะเลก็ขยายตัวทำให้เกิดการซื้อขายที่สะดวกขึ้นจนถึงขั้นมีคนไปรอซื้อที่ชุมชนเลยทีเดียว

เมื่อทรัพยากรที่อยู่ในน้ำกำลังจะหมดไปกลุ่มนายทุนก็หันมาหาประโยชน์จากป่าชายเลน โดยรัฐบาลให้สัมปทานตัดไม้ในป่าชายเลน นอกเหนือไปจากการตัดไม้แล้วนายทุนยังทำนากุ้งโดยการจ้างคนในชุมชนบ้านท่าตะเภาเป็นคนดูแล อีกทั้งในระหว่างปีพ.ศ. 2525-2536 ราคากุ้งสูงมากจึงปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาต้องการทำนาเลี้ยงกุ้ง แต่ขาดแคลนทุนเป็นเหตุให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากนายทุนหรือหนี้นอกระบบมาทำนากุ้ง ทำให้เกิดบ่อกุ้งในหมู่บ้านท่าตะเภามากกว่า 35 บ่อ

การที่ระบบอำนาจรัฐและกลไกการตลาดเข้าไปกระตุ้นการผลิตของคนในชุมชนโดยตรงดังที่กล่าวมาจะส่งผลให้ชาวประมงตกอยู่ใต้อิทธิพลของอำนาจดังกล่าวอย่างมาก ถึงกับออกมาแย้งชิงกันกอบโกยทรัพยากรทะเลจนเสื่อมโทรม และทรัพยากรตามธรรมชาติไม่อาจเป็นที่พึ่งให้กับชาวประมงได้อีกต่อไปถึงแม้ว่าชาวประมงบางคนจะพยายามต่อสู้กับระบบอำนาจภายนอกแต่เมื่อมาเจอวิธีจู่โจมอีกรูปแบบหนึ่งของอำนาจภายนอก ก็ยากที่ชาวประมงจะรับมือได้ เพราะไม่ใช้เป็นการกระตุ้นชาวประมงให้เปลี่ยนพฤติกรรมประกอบการประมงอาชีพและการดำรงชีวิตอีกแล้ว แต่เป็นการสนับสนุนให้เรือประมงพาณิชย์จากท้องที่ต่าง ๆ เข้าไปแย่งชิงทรัพยากรทะเลจากชาวบ้านโดยตรง ซึ่งแน่นอนว่าโดยเทคโนโลยีของชาวประมงไม่มีทางจะต่อสู้ได้ ยิ่งโดยวิธีคิดแล้วชาวบ้านยิ่งแพ้อย่างราบคาบ เพราะชาวบ้านจะคิดว่ากำลังทำมาหากินอยู่กับทรัพยากรซึ่งเป็นฐานความอยู่รอดของพวกตนในขณะที่ประมงพาณิชย์ซึ่งเดินทางมาจากที่อื่นคืออย่างเดียวกว่าทำอย่างไรตนจึงจะ

จับสัตว์ทะเลได้มากที่สุด เพื่อตัวเลขผลกำไรทางธุรกิจ ในที่สุดท้องทะเลก็เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วภายในไม่กี่ปี ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงก็คือ ชาวประมงพื้นบ้าน ในขณะที่ประมงพาณิชย์ก็เคลื่อนย้ายไปทำกินที่อื่นต่อไป

ขั้นตอนการแก้ไขปัญหาของชาวประมงบ้านท่าตะเภา

เมื่อวิถีการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการหาแบบพอเพียงไปเป็นการหาเพื่อการค้า อีกทั้งทรัพยากรในธรรมชาติเสื่อมโทรมลงมาก เป็นเหตุให้ชาวประมงต้องปรับวิถีการประกอบอาชีพ โดยบางรายเลือกที่จะทำนาถ้าง บางรายเลือกที่จะไปประกอบอาชีพรับจ้างในเมือง สาเหตุหลักคือสภาพของทรัพยากรในธรรมชาติคงเหลือน้อยอีกทั้งความเจริญความทันสมัยทางวัตถุเข้ามา ทำให้ชาวประมงหันไปประกอบอาชีพอื่น หนึ่งในอาชีพที่ชาวประมงบ้านท่าตะเภาเลือกที่จะประกอบอาชีพคือการทำนาถ้าง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45 ของชาวประมงพื้นบ้านเดิมในหมู่บ้านท่าตะเภา และชาวประมงที่หันไปรับจ้างในเมืองคิดเป็นร้อยละประมาณ 15 และรับจ้างบนเรือประมงพาณิชย์ประมาณร้อยละ 20 และยังมีพวกรับจ้างทำงานเป็นงาน ๆ พอว่างก็ทำนาและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอีกประมาณร้อยละ 15 อีกทั้งอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นประมาณร้อยละ 5 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวประมง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ประเภทแรกคือ ชาวประมงที่หันมาทำประมงโดยการเลี้ยงปลาในกระชัง การขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลาและถ้าง ประเภทที่สองคือ ชาวประมงที่ยังคงทำประมงพื้นบ้านแบบเดิมและรับจ้าง ทัวไปและประเภทสุดท้ายคือชาวประมงที่เลิกประกอบอาชีพประมงหันมารับจ้างอย่างเดียวหรืออพยพไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น

ประเภทแรกคือ ชาวประมงที่หันมาเลี้ยงปลาในกระชังและขุดบ่อเลี้ยงปลาถ้างแทน ชาวประมงกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่มิที่ดินอยู่ติดหรือใกล้กับป่าชายเลน เมื่อมีความเจริญเข้ามาชาวประมงมีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาวิถีชีวิตให้อยู่รอดต่อไป โดยการเรียนรู้จากสื่อและสังคมภายนอกชุมชน ชาวประมงที่หันมาประกอบอาชีพเลี้ยงปลาถ้างเห็นว่าทำประมงแบบเก่าไม่สามารถหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดได้ อีกทั้งจะหันไปประกอบประมงแบบพาณิชย์ไม่ไหวไหนจะค่าจ้างต่อเรือ (ซื้อเรือ) ในราคาหลายแสนบาท ค่าจ้างได้กึ่งและลูกเรือ ค่าน้ำแข็งแช่ปลาและค่าน้ำมันเรือคงจะสูดต้นทุนไม่ไหว ชาวประมงกลุ่มนี้จึงใช้วิธีเอาที่ดินมาเปลี่ยนให้เป็นบ่อปลาซึ่งเป็นการลงทุนน้อยกว่าการคิดจะเป็นต่อคู่กับเรือประมงพาณิชย์

ประเภทที่สองคือ ชาวประมงที่ยังคงประกอบอาชีพประมงแบบพื้นบ้านและรับจ้างงาน ทัวไป ชาวประมงประเภทนี้ส่วนใหญ่จะไม่มีที่ดินอยู่ติดกับป่าชายเลน แต่มีที่ดินอยู่บริเวณที่ห่างไกลออกมาจากป่าชายเลนอีกทั้งไม่มีเงินทุน ชาวประมงยังคงออกหาปลาด้วยอุปกรณ์แบบเดิม ชาวประมงประเภทนี้ยังคงหาสัตว์ทะเลเพื่อนำมาเป็นอาหารในครอบครัว ที่เหลือจึงจะนำไปขาย

ชาวประมงเหล่านี้บอกว่า ปลาหรือปูที่เขาเอาไปขาย จะได้ราคาดีกว่าปลาเลี้ยงเพราะมีรสชาติที่ดีกว่าสาเหตุเพราะเป็นปลาจากแหล่งธรรมชาติ ปลาหากินอาหารตามธรรมชาติ ไม่เหมือนปลาเลี้ยงที่กินหัวอาหารและปลาที่ตายแล้ว เช่น ปลากะพงหากเป็นปลากะพงเลี้ยงราคาปลาจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 160 บาท แต่หากเป็นปลาที่หาจากธรรมชาติจะขายได้ กิโลกรัมละ 200 บาท ชาวประมงยังบอกถึงวิธีดูปลาเลี้ยงกับปลาไม่เลี้ยงให้ฟังว่า หากเป็นปลาเลี้ยง ปลาจะมีขนาดและน้ำหนักใกล้เคียงกัน ส่วนปลาที่จับตามธรรมชาติจะเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่กว่าปลาเลี้ยง (เมื่อชาวประมงจับปลามาได้ ชาวประมงจะกินแต่ปลาที่มีขนาดเล็กไม่กินปลาที่มีขนาดใหญ่)

ประเภทที่สาม คือ ชาวประมงที่ไม่ประกอบอาชีพประมงแล้ว ชาวประมงเหล่านี้จะหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น เป็นคนงานก่อสร้าง เป็นช่างทาสี เป็นคนงานในโรงงาน แต่กลุ่มคนเหล่านี้ยังออกไปจับสัตว์ทะเลเพื่อนำมาเป็นอาหารในครอบครัวเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว เมื่อถามถึงสาเหตุที่ไม่ประกอบอาชีพรับจ้างในประมงในเรือพาณิชย์ ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการไปรับจ้างจับปลากับเรือประมงพาณิชย์จะโดนได้ก่งกินหัวคิว แถมยังเสี่ยงกับกฎหมายเพราะพวกเรือประมงพาณิชย์จะใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย บางทีก็พาไปนอกเขตน่านน้ำไทย อีกอย่างการจับสัตว์ทะเลเพื่อเป็นอาชีพ ก็ไม่สามารถทำได้เพราะความอุดมสมบูรณ์ลดลง อีกอย่างเมื่อไปประกอบอาชีพรับจ้างแล้วเห็นว่าทำให้มีเงินใช้จ่ายภายในชีวิตประจำวันทุกวัน ไม่ต้องอดทนหาสัตว์ทะเลที่บางครั้งก็หาได้น้อยไม่คุ้มต่อการลงทุน

จะเห็นว่าชาวประมงจะเปลี่ยนอาชีพมาทำนากุ้งเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากชาวประมงเห็นว่าเป็นอาชีพที่พวกเขาถนัด ไม่ต้องไปหาความรู้เพิ่มเติมมากนัก ทั้งให้กำไรที่สูงกว่าอาชีพอื่น ๆ แต่ปัญหาการทำนากุ้งคือ ต้องทำนากุ้งใกล้กับแหล่งน้ำนั่นคือป่าชายเลนซึ่งในขณะนั้นรัฐบาล ได้ให้สัมปทานกับนายทุนเข้าไปทำนากุ้งอีกทั้งชาวบ้านก็พยายามเข้าไปทำนากุ้งทั้งในที่ดินของตนเองและยังบุกรุกเข้าไปทำนากุ้งในเขตป่าชายเลน ปัญหาเมื่อมีนากุ้งมากทั้งที่ใกล้ป่าชายเลนและนากุ้งที่ขุดขึ้นเองในที่ดินส่วนตัว ทำให้สภาพแวดล้อมในบริเวณที่ทำนากุ้งเสื่อมโทรมลงมากเพราะการเลี้ยงสัตว์น้ำแบบสมัยใหม่ที่เป็นภูมิปัญญาจากภายนอก มีการใช้สารเคมีในการเลี้ยงซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและเกษตรกร เหตุเพราะการเลี้ยงโดยใช้สารเคมีในบ่อกุ้ง เมื่อมีการล้างบ่อเพื่อเตรียมนำกุ้งมาใส่ใหม่ น้ำที่ไหลจากบ่อกุ้งลงสู่แม่น้ำและป่าชายเลน โดยที่เจ้าของบ่อกุ้งไม่รู้เลยว่า การกระทำเช่นนี้จะส่งผลกระทบต่อสภาพป่าชายเลนในอนาคต อันใกล้ อย่างที่เรารู้กันว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งบริการด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นแหล่งอาหารและอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เป็นแหล่งผลิตออกซิเจนในอากาศช่วยป้องกันพายุ คลื่นลม และป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง เมื่อป่าชายเลนเสื่อมโทรมลงการทำประมงพื้นบ้านจึงเป็นไปอย่างยากลำบาก อีกทั้งการประกอบอาชีพการเกษตรปลูกข้าวและพืชผักอื่น ๆ ไม่ค่อยได้ผลด้วย อันเป็น

ผลสืบเนื่องจากปัจจัยน้ำและดินที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะนาทุ่งนาหลายแห่งอยู่ใกล้กับแหล่งการทำ เกษตรนาข้าวและพืชผัก

ประเด็นความขัดแย้งอยู่ตรงที่ชาวประมงพื้นบ้านไม่สามารถหาสัตว์ทะเลมาบริโภคตาม ความต้องการได้ เมื่อถามว่ารู้ได้อย่างไรว่าปัญหามาจากการทำนาทุ่ง ชาวบ้านบอกว่าหมอดินเป็น คนบอกและสังเกตจากวิธีการเลี้ยงกุ้ง และสภาพแหล่งน้ำที่เปลี่ยนไป เช่นเมื่อไปหาปลาในบริเวณที่ ใกล้แหล่งทำนาทุ่ง จะพบว่าการหาปลาจะไม่ค่อยได้ผล อีกทั้งสื่อที่เข้ามาในรูปของการอนุรักษ์ป่า ชายเลน ซึ่งข้อเสียของการทำนาทุ่งแล้วปล่อยน้ำเสียในแหล่งน้ำ และการตัดไม้ไปทำฟืนทำให้ ชาวประมงที่ได้ความเดือดร้อนพากันไม่ชอบพวกที่ทำบ่อทุ่ง ในส่วนของเกษตรกรที่ทำนาข้าวและ ปลุกพืชผักก็ได้รับความเสียหายจากการทำนาทุ่ง เพราะบ่อทุ่งที่อยู่ใกล้กับนาข้าวได้ปล่อยน้ำเสียมา ในบริเวณใกล้กับนาข้าวเป็นเหตุให้นาข้าวและพืชผักได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อมีความขัดแย้ง เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่าตะเกา ผลที่ตามมาคือความเข้มแข็งของชุมชนเริ่มลดลง สิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงชุมชน มีความเข้มแข็งลดลงคือ การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่นเมื่อมีการเรียกประชุมหมู่บ้าน คนในชุมชนส่วนน้อยที่จะเข้าร่วมประชุม ประเพณีที่เคยทำร่วมกันเริ่มมีการจัดประเพณีลดลงทุกปี ความเห็นต่างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมีแนวโน้มลดลงทุกขนาด การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ไม่ ประสบผลสำเร็จ เหตุการณ์เหล่านี้มีผลเนื่องมาจากการประกอบอาชีพและความคิดเห็นที่ต่างกัน อีกทั้งความต้องการเงินทองเพื่อนำมาจับจ่ายใช้สอยในครอบครัวและผลประโยชน์มีเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้ความขัดแย้งในชุมชนทวีความรุนแรง

เมื่อชาวบ้านท่าตะเการับรู้และตระหนักในปัญหาความขัดแย้งของชุมชนและปัญหาการ ประกอบอาชีพ ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าอาวาสได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านหากยังนิ่งดูคยปัญหาก็อาจ ทวีความรุนแรงมากขึ้น เจ้าอาวาสจึงได้เรียกครูผู้ใหญ่บ้านรวมถึงแกนนำชุมชนมาพูดคุยปัญหาที่ เกิดขึ้น เมื่อเจ้าอาวาสและกลุ่มแกนนำได้พูดคุยถึงปัญหาของแต่ละฝ่ายแล้ว เจ้าอาวาสและ ผู้ใหญ่บ้านบอกว่าปัญหาใหญ่คือ ความต้องการอยู่ดีกินดีมากกว่านี้ อีกทั้งปัญหาสภาพความ เสื่อมโทรมของป่าชายเลนทำให้ชาวบ้านมีปัญหาในการประกอบอาชีพ เจ้าอาวาสจึงของแรงครู ช่วยกันหาวิธีแก้ไข บรรดาครูจึงเสนอให้ชาวชุมชนบ้านท่าตะเกาเอารวมอนุรักษ์ป่าชายเลนกับ ชาวบ้านเปร็ดโนซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกัน อีกทั้งมีการขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ แต่ทางภาครัฐ กลับให้ความช่วยเหลือน้อยมาก จึงทำให้การฟื้นฟูป่าชายเลนใช้เวลานานกว่า 6 ปี. ซึ่งใน ระหว่างรอให้ป่าชายเลนกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง ผู้ใหญ่บ้านได้จัดให้มีวิทยากรจากกรมประมง จังหวัดเข้าให้ความรู้กับชาวประมงบ้านท่าตะเกาอยู่ตลอดเวลา และจัดให้มีการประชุมหมู่บ้าน ทุกเดือนเพื่อรับฟังปัญหาจากชาวบ้าน อีกทั้งที่หมู่บ้านท่าตะเกามีหมอดินที่คอยให้ความรู้เกี่ยวกับ เกษตรอินทรีย์แก่ชาวบ้านทำให้ปัญหาการทำกินลดลงไปได้บ้าง แต่ยังคงเหลือปัญหานายทุนเข้ามา

ใช้ชวณรุษทำร้ายแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ จนในที่สุดภาครัฐได้ประกาศให้การใช้เรือชวณรุษเป็นสิ่งผิดกฎหมายอีกทั้งยกเลิกสัมปทานการตัดไม้ทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนดีขึ้นกว่าเดิมมาก ต่อมาชาวประมงที่จับบ่อเลี้ยงกุ้งประสบปัญหาขาดทุนเพราะราคาสัตว์น้ำตกต่ำลงมากเป็นเหตุให้บ่อกุ้งลดลงตามไปด้วยทำให้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ทำกินของชาวประมงและเกษตรกรลดลงตามไปด้วย แต่ก็เพิ่มปัญหาให้กับชาวประมงที่เคยจับบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นหนี้สินมากมาย ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำหมู่บ้านได้ทดลองจัดการเลี้ยงปลาในกระชังในลำคลองน้ำเพื่อส่งเสริมรายได้ให้แก่กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง ซึ่งผลการดำเนินในช่วง 1 ปีแรกผลยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงได้มีการติดต่อกับกรมประมงจังหวัดเพื่อหาทางแก้ไข จนในที่สุดกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งเดิมบางรายได้ทดลองเปลี่ยนจากบ่อกุ้งเดิมเป็นบ่อเลี้ยงปลาที่เป็นอาหารของปลาอีกทีหนึ่ง ซึ่งพบว่าปัญหาการดูแลและการให้อาหารปลาแบบนี้ลดความเสี่ยงต่อการลงทุนอีกทั้งเป็นที่ต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งลดปัญหาพ่อค้าคนกลางกดราคาสัตว์น้ำและพันธุ์ปลาสามารถหาได้จากแหล่งธรรมชาติแล้วนำมาเพาะเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ได้ง่ายอีกด้วย จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การแก้ไขปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหของหมู่บ้านท่าตะเกา ดำเนินเป็นขั้นตอนก็คือ การรับรู้ปัญหาและตระหนักในปัญหานำมาซึ่งการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางจัดการตลอดจนประเมินผลการแก้ไขปัญหานั้นทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น